

درس نامه

مبانی علوم و فنون ادبی

کلید واژه‌ها: متن / متون، ادبیات، ادب، زبان

متن } هر چیزی که ذهن ما را به پویایی درآورد.
می‌تواند نوشته، صدا، بو، یک رویداد مشهود، مزه، چیزی که لمس می‌کنیم و ... باشد.

مثال

کتاب } معمولاً متن دیداری است.
اگر خوانده شود ← متن شنیداری یا خوانداری

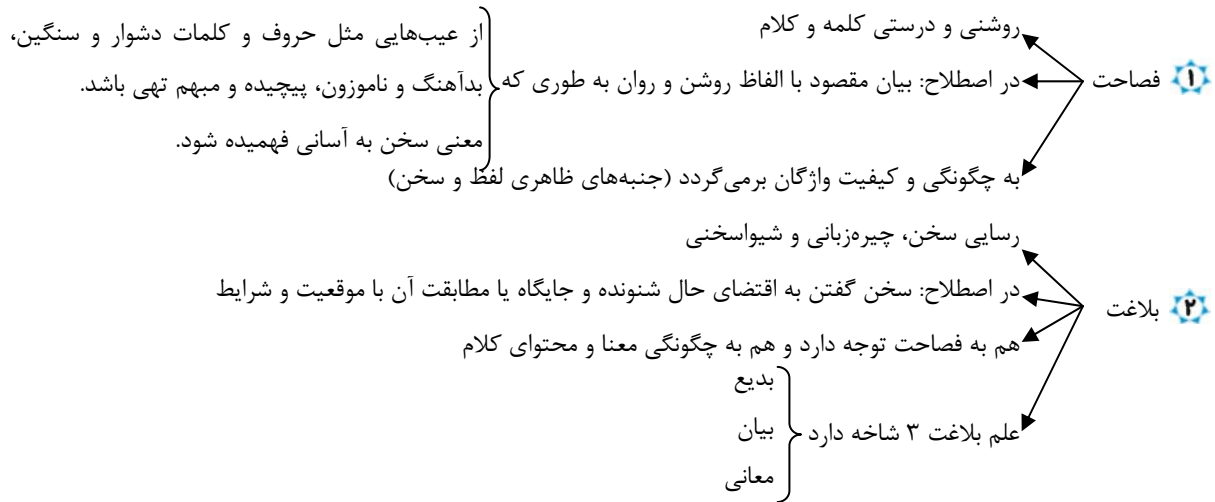
واژه «ادب» } معنای قدیمی: شناختن اموری که آدمی به وسیله آن‌ها، خویش را از هر خطایی حفظ می‌کند.
- بعدها این واژه به «دانش‌هایی که آدمیان بدان خود را از خطای در سخن مصون می‌داشتند» اطلاق شد.
- انواع این دانش‌ها ← صرف و نحو، بدیع، معانی و بیان، قافیه، خط و ...
- ادیب: شخصی که با شیوه‌های گوناگون سخن آشنا باشد.

واژه «ادبیات» } - معمولاً در زبان فارسی مترادف «ادب» است.
- از عصر مشروطه (۱۲۸۵ هـ. ش) کاربرد زیادی پیدا کرد.
- ۱- آداب و هنجار رایج در یک زمینه خاص (مجموعه نوشته‌ها، اصطلاحات و رفتارهایی که در یک رشته علمی یا حرفه‌ای رواج می‌یابد؛ مانند ادبیات پزشکی، ادبیات مدیریت، ادبیات اخلاق و ...)
- ۲- همه آثار مکتوب و به طور کلی هر نوشته متعلق به تاریخ تمدن بشر (شامل متون علمی، تاریخی، جغرافیایی، پزشکی و فلسفی گذشته)
- ۳- نوشته‌هایی که باورها، اندیشه‌ها و خیال‌ها را در عالی‌ترین صورت‌ها بیان کنند (فقط شامل ادبیات مکتوب است اما ادبیات شفاهی نیز میراث گران‌بهای ادبی به شمار می‌آید مانند حکایت‌ها، مثل‌ها، افسانه‌ها و ترانه‌های متداول در میان مردم).

تعریف کلی ادبیات: «هنر کلامی زیبا، خیال‌انگیز، عاطفی و تأثیرگذار»
یکی از هنرهاست
ماده اصلی آن «زبان» است.
ادبیات = کاربرد هنری زبان
تفاوت ادبیات و زبان ← «هدف»
ادبیات: زیبایی‌آفرینی
زبان: ارتباط و پیام‌رسانی

دخل و تصرف‌های ادبیات در زبان -
برای هنری کردن آن
۱- درهم ریختن منطق معنایی زبان به مدد تخیل
۲- استفاده از شگردهای هنری مثل تشبیه، استعاره، مجاز، کنایه، حس‌آمیزی، اغراق و ...
۳- تکرار موسیقایی آواها، عواطف و احساسات انسانی
← ادبیات سخنی اثرگذار و بلیغ یا رساست که در ذهن شنونده می‌نشیند و او را برمی‌انگیزد.

ویژگی‌های ادبیات:

سوالات چهارگزینه‌ای

مبانی علوم و فنون ادبی

۱. بر اساس کدام تعریف از «ادبیات»، تمام متون علمی قدیم در زمره آثار ادبی کهن به شمار می‌آیند؟
(متن صفحه‌های ۱۲ و ۱۳ کتاب درسی) (تالیفی)

  - ۱) ادبیات نوشته‌هایی است که باورها و اندیشه‌ها را در عالی‌ترین صورت بیان می‌کند.
  - ۲) ادبیات مجموعه نوشته‌ها، اصطلاحات و رفتارهای یک رشته علمی و حرفه است.
  - ۳) ادبیات شناخت اموری است که انسان را از هر خطایی مصون می‌کند.
  - ۴) ادبیات هر نوشته‌ای است که به تاریخ تمدن بشری متعلق باشد.

۲. در تحلیل ابیات زیر از نگاه علم بلاغت، شاعر در کدام بیت با شگردهای بیش‌تری در پی افزایش تأثیر سخن خود است؟
(مکمل صفحه‌های ۱۴ و ۱۵ کتاب درسی) (تالیفی)

  - ۱) جان بخواه از من بیدل که روانت بدهم / به‌جز از جان ز من آخر چه تمناست تو را؟
  - ۲) دلبر! سنبل هندوی تو در تاب چراست؟ / زین صفت نرگس سیراب تو بی‌خواب چراست؟
  - ۳) هر گره کز شکن زلف کزت بگشایند / زو همه ناله دل‌های گرفتار آید
  - ۴) خواجه اگر عاشقی حاجت گفتار نیست / گونه زردت بس است شرح غمت را بیان

۳. مصداق مفهوم «ادبیات» در عبارت زیر در کدام گزینه یافت می‌شود؟
(مکمل صفحه‌های ۱۳ تا ۱۵ کتاب درسی) (تالیفی)

«هدف زبان، ارتباط و پیام‌رسانی و هدف ادبیات زیبایی آفرینی است.»

  - ۱) تا ندانی که سخن عین صواب است مگوی / و آن‌چه دانی که نه نیکوش جواب است، مگوی
  - ۲) گه بود کز حکیم روشن‌رای / بر نیاید درست تدبیری
  - ۳) آه آتش‌بار من هر دم برآوردی چو باد / از نهاد نه‌رواق چرخ دوداندود، دود
  - ۴) هر که فریادرس روز مصیبت خواهد / گو در ایام سلامت به جوانمردی کوش

(مکمل صفحه ۱۵ کتاب درسی) (تالیفی)

۴. کاربرد شگردهای هنری در کدام گزینه مشهودتر است؟

- ۱) چو سایل از تو به زاری طلب کند چیزی / بده وگر نه ستمگر به زور بستاند
- ۲) ولی ز باطنش ایمن مباش و غره مشو / که خبث نفس نگردد به سالها معلوم
- ۳) آتش از خانه همسایه درویش خواه / کآنچه بر روزن او میگذرد دود دل است
- ۴) هر نفس آهم ز شاخ سدره آتش می فروخت / هر دم افغانم کلاه از فرق فرقد می ربود

(متن صفحه‌های ۱۲ و ۱۳ کتاب درسی) (تالیفی)

۵. هر دو مورد کدام گزینه نادرست است؟

- الف) هر چیزی که ذهن ما را به پویایی درآورد، متن است.
- ب) در زبان فارسی دو واژه «ادب» و «ادبیات» معمولاً مترادف یکدیگر به کار می‌روند.
- پ) واژه «ادبیات» در زبان فارسی از عصر مشروطه کاربرد زیادی پیدا کرده است.
- ت) گاه «ادبیات» به معنای آداب و هنجار رایج در یک رشته علمی یا حرفه‌ای است.
- ث) ادبیات شفاهی مانند افسانه‌ها، حکایات و ترانه‌های متداول جزء میراث ادبی محسوب نمی‌شود.
- ج) در نزد پیشینیان، «ادب» صرفاً شناخت اموری است که آدمی به وسیله آن، شیوه‌های رفتار درست با دیگران را می‌آموزد.

- ۱) الف، پ   ۲) ت، پ   ۳) ث، ج   ۴) ب، ج

(متن صفحه ۱۳ کتاب درسی) (تالیفی)

۶. ادبیات به مدد ... می‌تواند منطق معنایی زبان را در هم بریزد.

- ۱) وزن   ۲) فصاحت   ۳) تخیل   ۴) عواطف

(متن صفحه ۱۴ کتاب درسی) (تالیفی)

۷. کدام گزینه درباره ویژگی‌های سخن رسا و بلیغ صحیح نیست؟

- ۱) فصاحت در اصطلاح عبارت است بیان مقصود با الفاظی روشن و روان.
- ۲) این که هر سخن جایی و هر نکته مقامی دارد، مربوط به ویژگی فصاحت است.
- ۳) بلاغت به معنای چیره‌بانی و شیواسخنی است.
- ۴) علم بلاغت سه شاخه دارد: بدیع، بیان، معانی

(مکمل صفحه ۱۵ کتاب درسی) (تالیفی)

۸. بیت کدام گزینه نمی‌تواند مصداقی برای جمله «ادبیات هنر کلامی است»، باشد؟

- ۱) آدمی اندر جهان خیر و شر / کم شناسد نفع خود را از ضرر
- ۲) مجنون چو ندید روی لیلی / از هر مژه‌ای گشاد سیلی
- ۳) هزاران نرگس از چرخ جهانگرد / فرو شد تا برآمد یک گل زرد
- ۴) شب فراق که داند که تا سحر چند است / مگر کسی که به زندان عشق دریند است

(مکمل صفحه‌های ۱۳ و ۱۵ کتاب درسی) (تالیفی)

۹. در متن کدام گزینه، هدف صرفاً پیام‌رسانی است؟

- ۱) در که اگر از کهربا جزوی نباشد، هرگز سوی او نرود.
- ۲) کهربا رباینده کاه است و چون آن را مالش دهند، اجسام سبک را جذب می‌کند.
- ۳) خورشید به سرشاخه‌های بید مجنون جلوی حیاط که نه از شرمساری بلکه به عادت همیشگی سر به زیر داشتند، سلام کرد.
- ۴) خرمشهر! دیده‌بان برج بلند! چشم از راه برمدار؛ همه بازمی‌گردند... باز نخل‌ها چترهای خود را خواهند جنباند...

(متن صفحه‌های ۱۲ و ۱۳ کتاب درسی) (تالیفی)

۱۰. کدام مورد، در مورد واژه‌های «ادب» و «ادبیات» صحیح نمی‌باشد؟

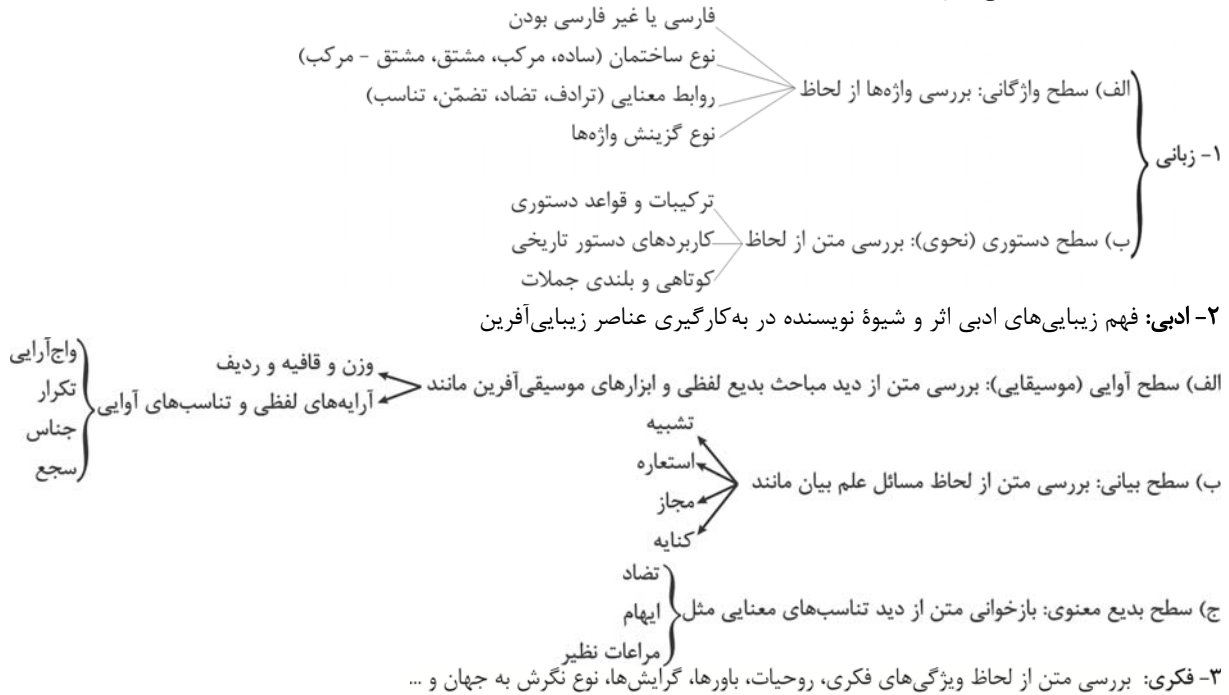
- ۱) ادب محافظ انسان از خطاست و ادبیات، همه آثار مکتوب تاریخ تمدن بشری است.
- ۲) مجموعه دانش‌های نحو، بدیع، معانی، بیان و ... انسان را از خطا در سخن باز می‌دارند که ادب نامیده می‌شوند و در ادبیات، هر واژه معنای قراردادی و روشن دارد.
- ۳) ادیب به کسی می‌گویند که با شیوه‌های گوناگون سخن آشنا باشد و ادبیات، متون علمی، تاریخی، جغرافیایی و پزشکی و فلسفی گذشته را دربرمی‌گیرد.
- ۴) ادب، شناختن اموری است که آدمی به وسیله آن، خویش را از هر خطایی حفظ کند و واژه ادبیات در زبان فارسی، از عصر مشروطه کاربرد زیادی پیدا کرد.

درس نامه

بررسی و طبقه‌بندی آثار

کلیدواژه‌ها: متن، ادبی، زبانی، واژه / واژگان، فکری / معنایی

- دیدگاه‌های مختلف در تحلیل یک اثر ← جامعه‌شناختی، زبانی، اخلاقی، محیطی، فکری، تاریخی، روان‌شناختی، ادبی و ...
- قلمروهای مختلف بررسی متن:

واج آوایی
تکرار
جناس
سجع

عینی - ذهنی / خوش‌بینی - بدبینی
شادی‌گرا - غم‌گرا / فلسفی - روان‌شناختی
خردگرا - عشق‌گرا / محلی میهنی - جهانی
جبرگرا - اختیارگرا
عرفانی - طبیعت‌گرا

→ پس از این گام‌ها و شناخته شدن جهان متن، نوع اثر بر حسب غلبه موضوع و محتوا و از نظر انواع ادبی طبقه‌بندی می‌شود.

- ملاک‌های مقایسه آثار ادبی

- شکل و ساختمان
- محتوا
- شگردهای هنری

- طبقه‌بندی انواع ادبی در یونان باستان

- ۱- قدیم‌ترین طبقه‌بندی انواع ادبی
- ۲- بیش‌تر مبتنی بر شعر بود و جنبه محتوایی داشت.
- ۳- چهار نوع ادبی

حماسی
غنائی
نمایشی
تعلیمی

- طبقه‌بندی انواع ادبی در ایران

- ۱- به علت غلبه شعر بر نثر این طبقه‌بندی بر اساس ساختمان و قالب شعر انجام شده است.
- ۲- انواعی مانند: قصیده، قطعه، غزل، رباعی، مسمط، مستزاد، ترکیب‌بند و ...

- ملاک‌های طبقه‌بندی کلی آثار ادبی (شعر و نثر)

- بر اساس موضوع و محتوا
- بر اساس ساختمان و شکل

سوالات چهارگزینه‌ای

بررسی و طبقه‌بندی آثار

(مکمل صفحه ۱۸ کتاب درسی) (تالیفی)

۱. در همه گزینه‌ها به جز گزینه ... توجه به علوم «بیان» و «بدیع» دیده می‌شود.

- ۱) چون به یاد نرگس مستت روم در زیر خاک / روز محشر سر بر آرم از لحد مست و خراب
- ۲) ای که از سرچشمه نوشت برفت آب نبات / مرده مرجان جان‌افزای توست آب حیات
- ۳) چنین گفت بر تخت شاهنشهی / چو بنشست بر جایگاه مهی
- ۴) در قدم‌های خیال تو به دامن هر دم / چشم دریادل من لؤلؤ لالا می‌ریخت

(مکمل صفحه ۱۹ کتاب درسی) (تالیفی)

۲. در کدام گزینه نگرش مبتنی بر بدبینی نسبت به جهان بارز است؟

- ۱) می خوردن و شاد بودن آیین من است / فارغ‌بودن ز کفر و دین، دین من است
- ۲) عاقلان نقطه پرگار وجودند ولی / عشق داند که در این دایره سرگردانند
- ۳) چند گویی که عشق بدبختی است / پس تو می‌خواستی که چون باشد
- ۴) ور عدل بدی به کارها درگردون / کی خاطر اهل فضل رنجیده بدی

(مکمل صفحه‌های ۱۸ و ۲۰ کتاب درسی) (تالیفی)

۳. آرایه‌های ادبی کدام گزینه در ابیات زیر مشهود است؟

- «خیزید و خزآرید که هنگام خزان است / باد خنک از جانب خوارزم وزان است
آن برگ رزان بین که بر آن شاخ رزان است / گویی به مثل پیرهن رنگ‌رزان است»
- ۱) جناس - استعاره - سجع
  - ۲) مراعات نظیر - ایهام - تضاد
  - ۳) تکرار - تشبیه - واج‌آرایی
  - ۴) واج‌آرایی - استعاره - ایهام

(مکمل صفحه ۱۸ کتاب درسی) (تالیفی)

۴. تعداد واژه مرکب در کدام گزینه بیش‌تر است؟

- ۱) نه من سبوکش این دیر رندسوزم و بس / بسا سرا که در این کارخانه سنگ و سبوست
- ۲) نه این زمان دل حافظ در آتش هوس است / که داغدار ازل هم‌چو لاله خودروست
- ۳) آن برگ رزان بین که بر آن شاخ رزان است / گویی به مثل پیرهن رنگ‌رزان است
- ۴) نثار روی تو هر برگ گل که در چمن است / فدای قد تو هر سروبن که بر لب جوست

(مکمل صفحه‌های ۱۷ تا ۲۱ کتاب درسی) (تالیفی)

۵. کدام گزینه درباره شعر زیر درست است؟

«غازی ز پی شهادت اندر تک و پوست / و آن را که غم تو کشت، فاضل‌تر از اوست
فردای قیامت این بدان کی ماند؟ / کان کشته دشمن است و آن کشته دوست»

- ۱) دو بیت بی‌حاضر، در حوزه ادبیات غنایی می‌گنجد.
- ۲) از واژگان عربی نسبتاً ساده استفاده شده است.
- ۳) از لحاظ قلمرو ادبی، در سطح بیانی بسیار غنی است.
- ۴) پیام متن از لحاظ فکری، ارزش جهاد و شهادت است.

(مکمل صفحه ۱۸ کتاب درسی) (تالیفی)

۶. در بررسی سطح بدیع معنوی در ابیات زیر، توضیح کدام بیت در کمانک مقابل آن نادرست است؟

- ۱) پیش شیرین قصه فرهاد مسکین کس نگفت / یا دل آن خسرو خوبان خلخ سنگ بود (کلمه شیرین ایهام دارد).
- ۲) درد دل را گفتم از وصلش دوا سازم ولیک / دردمندان محبت را دوا جز درد نیست (دوا بودن درد، تناقض است).
- ۳) مگر از خط سیاه تو غباری دارد / و نه هندوی رسن‌باز تو در تاب چراست (بیت حسن تعلیل دارد).
- ۴) تا تو در چشم منی از نظرم دور نشد / ذره‌ای چشمه خورشید درخشان همه شب (کلمه «ذره» ایهام تناسب دارد).

(مکمل صفحه‌های ۱۷ تا ۲۱ کتاب درسی) (تالیفی)

۱۷. در مورد متن زیر کدام گزینه نادرست است؟
 «بزرگی را پرسیدند با چندین فضیلت که دست راست راست، خاتم در انگشت چپ چرا می‌کنند؟ گفت ندانی که اهل فضیلت همیشه محروم باشند؟»

آن که خط آفرید و روزی سخت / یا فضیلت همی دهد یا بخت»

(۱) تأکید متن بر ناکامی اهل فضیلت است.

(۲) جملات، موجز و کلمات، بیش‌تر فارسی‌اند.

(۳) جناس و تضاد در متن مشهود است.

(۴) متن در حوزه ادبیات غنایی می‌گنجد.

(مکمل صفحه‌های ۱۸ و ۱۹ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۶)

۱۸. کدام بیت، با بیت زیر تقابل مفهومی دارد؟

«طیب، از طلب در دو گیتی میاسا / کسی چون میان دو منزل نشیند»

(۱) گر ز بهر خور و خواب است تو را کوشش / بس به دست گلی خویش گرفتاری

(۲) کوشش از تن طلب، کشش از جان / جوشش از عشق دان، چشش ز ایمان

(۳) ترک کوشش دامن منزل به دست آوردن است / راه خود را دور می‌سازی ز کوشیدن چرا

(۴) پیران تلاش رزق فزون از جوان کنند / حرص گدا شود طرف شام بیشتر

(مکمل صفحه‌های ۱۸ و ۱۹ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۶)

۱۹. بیت زیر با کدام بیت، قرابت مفهومی دارد؟

«چون قلم از خویش سرها بر تراش / سر بسی خواهد سر و کار سخن»

(۱) دولت به مُلک عشق به هر سر نمی‌رسد / سر تا بریده نیست به افسر نمی‌رسد

(۲) رنگین سخنان در سخن خویش نهانند / از نکهت خود نیست به هر حال جدا گل

(۳) سخن را سر است ای خداوند و بن / میاور سخن در میان سخن

(۴) گوش گران پیکر دهریم و نزد ما / پیغام آشنا به رسیدن نمی‌رسد

(مکمل صفحه‌های ۱۸ و ۱۹ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۶)

۲۰. متن زیر، با کدام بیت قرابت مفهومی دارد؟

«زن برخاست و طفلان را به بهانه در خواب کرد و مهمان گمان چنان برد که ایشان با او می‌خورند، تا سیر بخورد و ایشان گرسنه خفتند.»

(۱) خواستم سوز دل خویش بگویم با شمع / داشت او خود به زبان آن چه مرا در دل بود

(۲) همچو شمع یک نفس باقی است بی‌دیدار تو / چهره بنما دلبراً تا جان برفاشانم چو شمع

(۳) شمع مسکین نه که سوزنده و سرکش باشد / قسمت این بود که پروانه در آتش باشد

(۴) شمع بزم‌افروز را از خویشتن سوزی چه باک / او جمال جمع جوید در زوال خویشتن

(مکمل صفحه‌های ۱۸ و ۱۹ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۶)

۲۱. بیت زیر با کدام عبارت، قرابت مفهومی دارد؟

«دود اگر بالا نشیند کسر شأن شعله نیست / جای چشم ابرو نگیرد گرچه او بالاتر است»

(۱) عالم را نشاید که سفاهت از عامی به حلم درگذراند که هر دو طرف را زیان دارد.

(۲) آتش، گوهر علوی است ولیکن چون به نفس خود هنری ندارد با خاک برابر است.

(۳) گوهر اگر در خلاب افتد هم‌چنان نفیس است و غبار اگر به فلک رسد همان خسیس.

(۴) هر که نفسی شریف و گوهری بلند دارد خویشتن را از محل وضع به منزلتی رفیع می‌رساند.

(مکمل صفحه‌های ۱۸ و ۱۹ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۶)

۲۲. مفهوم کلی کدام بیت، با سایر ابیات متفاوت است؟

(۱) گدای میکده‌ام لیک وقت مستی بین / که ناز بر فلک و حکم بر ستاره کنم

(۲) نگهبانی ملک و دولت بلاست / گدا پادشاه است و نامش گداست

(۳) دلا دائم گدای کوی او باشد / به حکم آن که دولت جاودان به

(۴) خشت زیر سر و بر تارک هفت اختر پای / دست قدرت نگر و منصب صاحب جاهی

(مکمل صفحه ۲۱ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۶)

۲۳. مفهوم همه ابیات با یکدیگر یکسان است، به جز:

۱۲

- ۱) اشک است غمگسار دل داغ دیدگان / شبنم کسند خنک جگر داغ لاله را
- ۲) دیده از اشک و دل از داغ و لب از آه پر است / عشق در هر گذری رنگ دگر می‌ریزد
- ۳) با اشک مگر آتش دل را بنشانیم / ما را که نصیب از تو به جز چشم تری نیست
- ۴) چه شکوه می‌کنی از اشک تلخ خود صائب / تو را شراب از این خوش‌گوارتر ندهند

(مکمل صفحه ۲۱ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۶)

۲۴. مفهوم بیت زیر با کدام بیت تناسب دارد؟

۱۴

«بگفتا رو صبوری کن در این درد/ بگفت از جان صبوری چون توان کرد»

- ۱) ای آشنای کوی محبت صبـور باش/ بیداد نیکوان همه بر آشنا رود
- ۲) صبر کن بر نفس گرم خود ای تشنه‌گر/ که چو دل آب شود چشمه‌ی حیوان گردد
- ۳) صبوری ورز اگر خواهی که کام دل به دست آری/ سرانجام همه کارت بود از صبر پا بر جا
- ۴) هر آن کسم که نصیحت همی‌کند به صبـوری/ به هرزه باد هوا می‌دمد بر آهن سردم

(مکمل صفحه ۲۱ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۶)

۲۵. مفهوم کدام بیت، با ابیات دیگر تفاوت دارد؟

۱۵

- ۱) رخ مرا که بر او سیم اشک می‌آید/ بیان عشق عیان می‌شود ز سیمایش
- ۲) اشک حافظ خرد و صبر به دریا انداخت/ چه کند؟ سوز غم عشق نیارست نهفت
- ۳) حالی درون پرده بسی فتنه می‌رود/ تا آن زمان که پرده برافتد چه ها کنند؟
- ۴) غم دل به کس نگویم که بگفت رنگ رویم/ تو به صورتم نگه کن که سراپر [رازها]م بدانی

(مکمل صفحه ۲۱ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۶)

۲۶. کدام ابیات، با یکدیگر، قرابت معنایی دارند؟

۱۶

- الف- روی به خاک می‌کشم گر تو هلاک می‌کنی/ دست به بند می‌دهم گر تو اسیر می‌بری
- ب- باز آی و مرا بکش که پیش مردن/ خوشتر که پس از تو زندگانی کردن
- ج- گر زر فدای دوست کنند اهل روزگار/ ما، سر فدای خاک رسالت‌رسان دوست
- د- سری دارم فدای خاک پایت / گر آسایش رسانی ور گزندم

۱) الف- د   ۲) الف- ج   ۳) ج- د   ۴) ب- ج

(مکمل صفحه‌های ۱۸، ۱۹ و ۲۱ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۵)

۲۷. مفهوم بیت زیر از همه ابیات دریافت می‌شود، به جز:

۱۷

«اگر پای در دامن آری چو کوه / سرت ز آسمان بگذرد در شکوه»

- ۱) گوشه‌ای گیر که از یاد خلاق بروی / نه که از عزلت خود شهرت عنقا یابی
- ۲) تا در این زندان فانی زندگانی باشدت / کنج عزلت گیر تا گنج معانی باشدت
- ۳) میان بیند چو گردون و گوشه‌ای بنشین / که قطب گشت هر آن کس که گوشه‌ای بگزید
- ۴) از شکوه خود سبک کرده است کوه قاف را / هر که چون عنقا ز چشم مردمان پنهان شده

(مکمل صفحه‌های ۱۸، ۱۹ و ۲۱ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۵)

۲۸. مفهوم کدام بیت با سایر ابیات تفاوت دارد؟

۱۸

- ۱) چو فردا نامه‌خوانان نامه خوانند / تو را از نامه خواندن ننگت آید
- ۲) چشم پوشیده شود روز قیامت محشور / بس که صائب خجل از نامه‌ی اعمال خود است
- ۳) گر بهشتی تشنه باشد روز حشر / او بهشتی نیست بل خود کافر است
- ۴) به روز حشر که اعمال خویش عرضه دهند / سواد زلف بتان نامه سیاه من است

(مکمل صفحه‌های ۱۸، ۱۹ و ۲۱ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۵)

۲۹. مفهوم بیت زیر از کدام بیت استنباط می‌شود؟

۱۹

«پشه کی داند که این باغ از کی است / کاو بهاران زاد و مرگش در دی است»

- ۱) آمد شدن تو اندرین عالم چیست؟ / آمد مگسی پدید و ناپیدا شد
- ۲) مرگ را بر خود گوارا کن در ایام حیات / در بهاران بگذران فصل خزان خویش را
- ۳) ز آغاز انتهای کار دنیا می‌توان دیدن / شرر را زندگی در ساعت اول مکرر شد
- ۴) چون شرر، آمدن و رفتن ما هر دو یکی است / ما چه دانیم که انجामी و آغازی هست

(مکمل صفحه‌های ۱۸، ۱۹ و ۲۱ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۵)

۳۰. کدام بیت با بیت زیر تناسب مفهومی دارد؟

۲۰

«گر می‌گریزم از نظر مردمان رهی / عیبم مکن که آهوی مردم ندیده‌ام»

- ۱) بر روی نازبالش گل تکیه می‌کند / عاشق به شوخ‌چشمی شبنم ندیده‌ام
- ۲) به تیه حرص چون آهو چه تازی نفس همچون سگ / به صحرای قناعت شو که بی‌آهوست آن صحرا
- ۳) روی سخن ز آینه‌رویان ندیده‌ام / گاهی ز پشت آینه حرفی شنیده‌ام
- ۴) گر وحشیانه از روش خلق می‌رمم / عذرم بسی بجاست که آدم ندیده‌ام

(مکمل صفحه ۲۱ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۵)

۳۱. مفهوم بیت زیر از کدام بیت دریافت می‌شود؟

۱

«خود ز فلک برتریم، وز ملک افزون‌تریم / زین دو چرا نگذریم؟ منزل ما کبریاست»

- ۱) چون فلک سیر مه و اختر دلم را وانکرد / وا نشد زین ناخن و دندان گره از کار من
- ۲) گر بر قیاس فضل بگشستی مدار دهر / جز بر مقررّ ماه نبودی مقررّ مرا
- ۳) بال بگشا و صفر از شجر طوبی زن / حیف باشد چو تو مرغی که اسیر هوسی
- ۴) قفس تنگ فلک جای پرافشانی نیست / یوسفی نیست در این مصر که زندانی نیست

(مکمل صفحه‌های ۱۷ و ۱۸ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور-۹۵)

۳۲. از دیدگاه ویژگی‌های زبانی، متن زیر فاقد کدام ویژگی است؟

۲

«چنین شنودم که متوکل فتح را به فرزندی پذیرفته بود و از فرزند، عزیزتر داشتی، این فتح را خواست که شنو کردن بیاموزد، ملاخان را آوردند و او را اندر دجله شنو می‌آموختند و این فتح هنوز کودک بود و بر شنو کردن دلیر نگشته بود، اما چنان که عادت کودکان است از خود نمودی، که آموختم.»

- ۱) تکرار واژه‌ها
- ۲) تفاوت تلفظ بعضی واژگان با زبان امروز
- ۳) کاربرد «ی» استمراری
- ۴) کاربرد فعل مفرد به جای صیغه جمع

(مکمل صفحه‌های ۱۸ و ۱۹ کتاب درسی) (آزمون کانون-۱۵ مرداد ۹۵)

۳۳. شاعر در کدام گزینه از تسلیم و رضای عبد در برابر حضرت حق سخن گفته است؟

۳

- ۱) گر بنوازی به لطف و بگذازی به قهر / حکم تو بر من روان زجر تو بر من رواست
- ۲) سلسله‌ی موی دوست حلقه‌ی دام بلاست / هر که در این حلقه نیست فارغ از این ماجراست
- ۳) نظیر دوست ندیدم اگر چه از مه و مهر / نهادم آینه‌ها در مقابل رخ دوست
- ۴) بنده طالع خویشم که درین قحط وفا / عشق آن لولی سرمست خریدار من است

(مکمل صفحه ۲۱ کتاب درسی) (آزمون کانون-۲۶ شهریور ۹۵)

۳۴. مفهوم عبارت «احمق مردا که دل در این جهان بندد که نعمتی بدهد و زشت بازستاند» با همه ابیات به جز بیت گزینۀ ... تناسب

۴

مفهومی دارد.

- ۱) جهان را نمایش چو کردار نیست / بر او دل سپردن سزاوار نیست
- ۲) بگویشان که جهان، سرو من چو چنبر کرد / به مکر خویش و خود این است کار، کیهان را
- ۳) ساقی بده و بستان داد طرب از دنیا / کاین عمر نمی‌ماند وین عهد نمی‌باید
- ۴) دل در این پیرزن عشوه‌گر دهر میند / کاین عروسی است که در عقد بسی داماد است

۳۵. عبارت «چون زنان مصر یوسف را با آن جمال و کمال بدیدند، در چشم ایشان بزرگ آمد؛ همه دست‌ها ببریدند و از مشاهده جمال و مراقبت کمال یوسف از دست بریدن خود خبر نداشتند.» با کدام بیت تناسب معنایی دارد؟

(مکمل صفحه ۲۱ کتاب درسی) (آزمون کانون-۹ مهر ۹۵)

- (۱) چو اتصال حقیقی بود میان دو دوست / کجا ز یوسف مصری جدا بود یعقوب
- (۲) نقش دو جهان محو شد از لوح ضمیرم / چون نقش رخس بر ورق دیده کشیدم
- (۳) وصل یوسف ندهد دست به صد جان عزیز / این چه سودای محال است خریداران را
- (۴) پاره گرداند زلیخای صبا / صبحدم بر یوسف گل پیرهن

۳۶. عبارت «در حقیقت، این نی عشق را پروردگار می‌نوازد و فریاد مولانا هنگامی از نی وجودش برمی‌خیزد که جذبۀ حق بر او اثر می‌گذارد» با مفهوم کدام بیت متناسب نیست؟

(مکمل صفحه ۲۱ کتاب درسی) (آزمون کانون-۲۳ مهر ۹۵)

- (۱) ما چو چنگیم و تو زخمه می‌زنی
- (۲) گر بپرّانیم تیر آن نه ز ماست
- (۳) ما چو شطرنجیم اندر برد و مات
- (۴) منگر اندر ما مکن در ما نظر
- (۱) زاری از مانی، تو زاری می‌کنی
- (۲) ما کمان و تیراندازش خداست
- (۳) برد و مات ما ز توست ای خوش‌صفت
- (۴) اندر اکرام و سخای خود نگر

۳۷. مفهوم جمله پایانی عبارت «ای کریمی که بخشنده عطایی و ای حکیمی که پوشنده خطایی» در کدام گزینه دیده می‌شود؟

(مکمل صفحه ۲۱ کتاب درسی) (آزمون کانون-۷ آبان ۹۵)

- (۱) خدای راست مسلم بزرگواری و حلم
- (۲) یکی را ز ماه اندر آری به چاه
- (۳) برآورده مردم ز بیرون خروش
- (۴) وصف حق، حق به خود تواند گفت
- (۱) که جرم ببند و نان برقرار می‌دارد
- (۲) یکی را ز چاه اندر آری به ماه
- (۳) تو با بنده در پرده و پرده‌پوش
- (۴) این گهر را خرد نداند سفت

(مکمل صفحه‌های ۱۹ تا ۲۱ کتاب درسی) (تالیفی)

۳۸. در همه ابیات به‌جز بیت ... ویژگی فکری یکسانی غالب است.

- (۱) به سعی خود نتوان برد پی به گوهر مقصود / خیال باشد کاین کار بی‌حواله برآید
- (۲) در کار گلاب و گل حکم ازلی این شد / کاین شاهد بازاری و آن پرده‌نشین باشد
- (۳) برو ای زاهد و بر دردکشان خرده مگیر / که جز این تحفه ندادند به ما روز الست
- (۴) گرچه گردآلود فقرم شرم باد از هم‌تم / گر به آب چشمه خورشید دامن تر کنم

(مکمل صفحه ۱۹ کتاب درسی) (تالیفی)

۳۹. ویژگی فکری کدام بیت با سایر ابیات متفاوت است؟

- (۱) نوبهار آمد اگر دنیا خوش و دل‌ها خوش است / خانه در رهن شراب اولی است تا صحرا خوش است
- (۲) برق را در خرمن مردم تماشا کرده است / آن که پندارد که حال مردم دنیا خوش است
- (۳) در میان نیک و بد زین بیش‌تر هم فرق نیست / گل به سرگرمی پسندی خار هم در پا خوش است
- (۴) شمع هم یاری است در هر جا نباشد آفتاب / گر دل روشن نباشد، چشم بینا هم خوش است

(مکمل صفحه‌های ۱۷ تا ۱۹ کتاب درسی) (تالیفی)

۴۰. کدام گزینه در مورد متن زیر نادرست است؟

«پس من دنیا را بدان چاه پرافت مانند کردم و موشان سپید و سیاه و مداومت ایشان بر بریدن شاخ‌ها بر شب و روز و آن چهار مار را به طبایع که عماد خلقت آدمی است و هرگاه که یکی از آن در حرکت آید، زهر قاتل باشد...»

- (۱) استفاده از نشانه «ان» برای جمع بعضی کلمات متن در زبان امروزی رایج نیست.
- (۲) دیدگاه نویسنده نسبت به دنیا و انسان خوش‌بینانه است.
- (۳) از ویژگی‌های ادبی متن در سطح بدیع معنوی می‌توان به آرایه تضاد اشاره کرد.
- (۴) لحن متن، نشان از پند و اندرز و نگرش حکمی و تعلیمی دارد.

درس نامه

کالبدشکافی متن ۱ (شعر)

کلید واژه‌ها: شعر، زبانی، ادبی، فکری / مفهومی

- متون یا آثار ادبی
شعر
نثر

- کالبد شکافی متن (شعر): بررسی پیکر و کالبد شعر و شناخت عناصر و سازه‌های آن

- ۱- خوانش
۲- شناسایی و استخراج نکات زبانی
۳- شناسایی و استخراج نکات ادبی
۴- شناسایی و استخراج نکات فکری
۵- نتیجه‌گیری و تعیین نوع
- مراحل کالبدشکافی شعر

مرحله خوانش

نخستین گام مؤثر در رویارویی با متون
قبل از آن نگاهی کلی به متن از آغاز تا انجام ضروری است ← برای کشف لحن و آهنگ
خواندن پس از کشف لحن مناسب و با حال و هوای محتوای اثر اتفاق می‌افتد.
لازم است تمام اثر یکباره و بی‌گسست خوانده شود تا درک ارتباط طولی و فهم محتوا دچار اختلال نشود.

- شعر روایی - داستانی «روبه و شکارچی» از الهی‌نامه عطار:

- ۱) نکات زبانی (سطح واژگانی)
- واژگان کهن (گازر، نمی‌یارست)
  - کمی واژگان غیر فارسی
  - کاربرد شبکه معنایی («حیله، دستان، تزویر، دام» یا «دل، زبان، گوش، دندان»)
  - ترکیب‌سازی (روبه‌باز، حیله‌سازی)
  - ساختمان ساده‌تر کلمات (دام، روبه، صیاد، گازر، گوش، دل، زبان و ...)
- ۲) نکات زبانی (سطح دستوری)
- کاربردهای تاریخی دستور (مرده کرد، نمی‌یارست ... کم انگاشت، به کار آید همی)
  - سادگی و کوتاهی جملات (به دام افتاد روباهی سحرگاه، به روبه‌بازی اندیشید در راه)

- در کل زبان شعر ساده و روان است و پیچیدگی ندارد.

- ۳) نکات ادبی
- ۱- قالب شعر مثنوی است. (قرار گرفتن قافیه در پایان هر دو مصراع یک بیت). ← سطح آوایی یا موسیقایی
  - ۲- «ترک غم گرفتن»، «دم نزدن» و «جهان بر چشم او شد تیره» ← کنایه (سطح بیانی)
  - ۳- «بجست از دام، هم‌چون از کمان، تیر» ← تشبیه و مراعات نظیر (سطح بیانی - سطح بدیع معنوی)
- ۴) نکات فکری
- نتیجه‌گیری عرفانی در پایان داستان ← عرفا اهمیت زیادی برای «دل» آدمی قائل بودند.
  - گرانبهایی «دل» از نظر عطار به این خاطرست که دل جایگاه خداوند است.
  - ظاهر شعر، محسوس و عینی اما نتیجه‌گیری پایانی، ذهنی و معنوی است.

۵) تعیین نوع و نتیجه‌گیری ← شاعر برای بیان حکمت و معرفتی که مدنظر دارد از ظرف داستانی بهره برده است: ادبیات تعلیمی - عرفانی

سوالات چهارگزینه‌ای

کالبدشکافی متن ۱ (شعر)

(مکمل صفحه ۲۵ کتاب درسی) (تالیفی)

۱. ۴۱. کدام گزینه، مفهوم فکری متفاوتی را دنبال می‌کند؟

- ۱) جز خردمند میدان عالم را تخم و بری / همه خار و خس دان هرچه به‌جز تخم و بر است
- ۲) گر تو از هوش و خرد یافته‌ای پا و پری / پس خبرگوی مرا ز آن چه برون زین اکر (کُره) است
- ۳) از که پرسى به‌جز از دل تو بد و نیک جهان / چون همی دانی که او معدن علم و فکر است
- ۴) آن‌که زی دانا دریای خرد خاطر اوست / اوست دریا و دگر یکسره عالم شمر (آبگیر) است

(مکمل صفحه ۲۶ کتاب درسی) (تالیفی)

۲. ۴۲. مفهوم مقابل کدام بیت نادرست آمده است؟

- ۱) هر که می‌خواهد که از سنجیده گفتاران شود / بر زبان بند گرانی از تأمل بیدش (سنجیده‌گویی)
- ۲) خرده‌ای از مال دنیا در بساط هر که هست / جبهه‌ واکرده‌ای پیوسته چون گل بیدش (قناعت)
- ۳) صبر بر جور فلک کن تا برآیی روسفید / دانه چون در آسیا افتد تحمل بیدش (شکیبایی)
- ۴) قطره‌ آبی که دارد در نظر گوهر شدن / از کنار ابر تا دریا تنزل بیدش (فروتنی)

(مکمل صفحه ۲۶ کتاب درسی) (تالیفی)

۳. ۴۳. مفهوم کدام بیت با سایر ابیات متفاوت است؟

- ۱) پایه‌ عزت، بلندی گیرد از افتادگی / سرور آفاق شد از جبهه‌سایب آفتاب
- ۲) از کریمان هر قدر لطف و تواضع خوش‌نماست / سرکشی و بی‌نیازی از گدا زینده است
- ۳) خوشه‌ آمید ما خواهد به گردون سرکشید / در زمین خاکساری دانه می‌ریزیم ما
- ۴) قطره‌ آبی که دارد در نظر گوهر شدن / از کنار ابر تا دریا تنزل بیدش

(مکمل صفحه ۲۶ کتاب درسی) (تالیفی)

۴. ۴۴. مفهوم همه‌ ابیات به‌استثنای بیت ... با دو بیت زیر تناسب دارند.

«هنگی بچه‌ خود را چه خوش گفت / به دین ما حرام آمد کرانه

به موج آویز و از ساحل بهره‌یز / همه دریاست ما را آشیانه»

- ۱) در جست‌وجو چو موج سراپیم بی‌قرار / آسودگی خیال محال است پیش ما
- ۲) بی‌قرارانیم حرف عافیت از ما مپرس / موج ما را نیست بر لب نام ساحل جز گره
- ۳) از کشاکش‌های موج این محیط آسوده‌ایم / آبروی گوهر ما کوه تمکین بوده است
- ۴) موجیم که آسودگی ما عدم ماست / ما زنده به آنیم که آرام نگیریم

(مکمل صفحه ۲۵ کتاب درسی) (تالیفی)

۵. ۴۵. مفهوم فکری کدام بیت در مقابل آن نادرست بیان شده است؟

- ۱) غم عشق تو آزادم ز غم‌های جهان دارد / بدان غم کرده‌ای شادم خدایت شادمان دارد (غم‌گرایی)
- ۲) جهان و کار جهان جمله هیچ بر هیچ است / هزار بار من این نکته کرده‌ام تحقیق (بدبینی)
- ۳) ای که از دفتر عقل آیت عشق آموزی / ترسم این نکته به تحقیق نتانی دانست (عقل‌گرایی)
- ۴) چرخ بر هم زخم از غیر مرادم گردد / من نه آنم که زبونی کشم از چرخ فلک (اختیارگرایی)

۴۶. مفهوم بیت «هر که می‌خواهد که از سنجیده‌گفتاران شود / بر زبان بند گرانی از تاقل بایدش» با کدام بیت یکسان است؟

۶

(متن صفحه‌های ۲۵ و ۲۶ کتاب درسی) (تالیفی)

- (۱) مگوی آن چه طاقت نداری شنود / به‌جز کشته، گندم نخواهی درود
- (۲) به نطق است و عقل آدمی‌زاده فاش / چو طوطی سخنگوی نادان مباش
- (۳) چو غنچه‌گرت بسته بودی دهن / دریده ندیدی چو گل پیرهن
- (۴) نخواهی که باشی چو دف روی‌ریش / چو چنگ ای برادر سرانداز پیش

۴۷. مفهوم کدام دو بیت یکسان نیست؟

۷

(متن صفحه‌های ۲۵ و ۲۶ کتاب درسی) (تالیفی)

- (۱) در بیابان گر به شوق کعبه خواهی زد قدم / سرزنش‌ها گر کند خار مگیلان غم مخور
- قطره‌آبی که دارد در نظر گوهر شدن / از کنار ابر تا دریا تنزل بایدش
- (۲) مکن تکیه بر ملک دنیا و پشت / که بسیار کس چون تو پرورد و کشت
- به آن‌چه می‌گذرد دل منه که دجله بسی / پس از خلیفه بخواهد گذشت در بغداد
- (۳) خرده‌ای از مال دنیا در بساط هر که هست / جبهه‌واکرده‌ای پیوسته چون گل بایدش
- بی‌فایده هر که عمر در باخت / چیزی نخرید و زر ببینداخت
- (۴) امروز بکش چو می‌توان کشت / کآتش چو بلند شد، جهان سوخت
- ای سلیم آب ز سرچشمه ببند / که چو پر شد نتوان بستن جوی

۴۸. در همه گزینه‌ها به‌جز ... کاربرد دستور تاریخی یافت می‌شود؟

۸

(مکمل صفحه ۲۴ کتاب درسی) (تالیفی)

- (۱) به طفلی درم رغبت روزه خاست / ندانستمی چپ کدام است و راست
- (۲) من نیز چشم از خواب خوش برمی‌نکردم پیش از این / روز فراق دوستان شب خوش بگفتم خواب را
- (۳) جهان گشاده ثنای تو را چو تیر، دهان / زمانه بسته رضای تو را چو نیزه، کمر
- (۴) گشتم مقیم بزم او چون لطف دیدم عزم او / گشتم حقیر راه او تا ساق شیطان بشکنم

۴۹. کدام بیت در حوزه ادبیات غنایی نمی‌گنجد؟

۹

(مکمل صفحه ۲۵ کتاب درسی) (تالیفی)

- (۱) فرشته‌ای که وکیل است بر خزاین باد / چه غم خورد که بمیرد چراغ پیرزنی؟
- (۲) کاش کان روز که در پای تو شد خار اجل / دست گیتی بزدی تیغ هلاکم بر سر
- (۳) دیگری را در کمند آور که ما خود بنده‌ایم / ریسمان در پای حاجت نیست دست‌آموز را
- (۴) هم‌چنان امید می‌دارم که بعد از داغ هجر / مرهمی بر دل نهد امیدوار خویش را

۵۰. پیام کدام بیت در مقابل آن نادرست آمده است؟

۱۰

(مکمل صفحه‌های ۲۵ و ۲۶ کتاب درسی) (تالیفی)

- (۱) بگرد در همه اسباب و ملک و هستی او / که هیچ چیز نبینی حلال جز خونش (توصیف شخصی که چیزی از خود ندارد).
- (۲) نامم افزود و آبرویم کاست / بی‌نوابی به از مدلت خواست (قناعت کردن)
- (۳) گر به جای نانش اندر سفره بودی آفتاب / تا قیامت روز روشن کس ندیدی در جهان (خساست)
- (۴) پارسایان روی در مخلوق / پشت بر قبله می‌کنند نماز (اهمیت خوشرویی)

(مکمل صفحه‌های ۲۵ و ۲۶ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۵)

۱۱. ۵۱. مفهوم کدام بیت با سایر ابیات تفاوت دارد؟

- (۱) من آنم که در پای خوکان نریزم / مر این قیمتی دُرّ لفظ دری را
- (۲) گوهر چو روشن است که گوید حدیث سنگ؟ / عنبر چو عاطر است که گردد به گرد کف؟
- (۳) خاصیتی با تو مضمّر است گران سنگ / گوهر ارزنده با خرف مده ارزان
- (۴) بر مرد نادان نریزم علوم / که ضایع شود تخم در شوره بوم

(مکمل صفحه ۲۵ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۵)

۱۲. ۵۲. مفهوم بیت زیر با کدام بیت تناسب دارد؟

«هر که مزروع خود بخورد به خوید / وقت خرمنش خوشه باید چید»

- (۱) ابلهی کو روز روشن شمع کافوری نهد / زود باشد کش به شب روغن نماند در چراغ
- (۲) از آنم سوخت خرمن که من عمری در آن صحرا / اگر چه خوشه می‌چینم ره خرمن نمی‌دانم
- (۳) گر به باد تو کنم خرمن خود بر باد / نبود فردا جز باد در انبانم
- (۴) خوشه شمع است بار کشته‌ی امید ما / آب و رنگی دارد اما خوشه بی‌دانه است

(مکمل صفحه ۲۵ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور-۹۵)

۱۳. ۵۳. کدام بیت ارتباط مفهومی با بیت زیر دارد؟

«خَلَد گر به پا خاری آسان برآید / چه سازم به خاری که در دل نشیند»

- (۱) خانه‌ی دل گیر را درمان به صحرا می‌کنند / چیست یا رب چاره‌ی آن دل که از صحرا گرفت
- (۲) شکستی در دلم خاری و می‌گویی برون آرم / به این ترتیب می‌خواهی که ماند زخم سوزن هم
- (۳) گل که خواهد دل صد پاره‌ی بلبل دوزد / غرضش سرزنش سوزن خار است هنوز
- (۴) دلم دردمند است هم درد بهتر / طبیب دلم کز دوا می‌گریزم

(مکمل صفحه ۲۵ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور-۹۵)

۱۴. ۵۴. بیت زیر با کدام بیت، ارتباط مفهومی دارد؟

«سعدی از سرزنش غیر نترسد هیهات / غرقه در نیل چه اندیشه کند باران را»

- (۱) حسن هیهات است حق عشق را ضایع کند / بلبلان را از حدیث گل دهان پر گل شود
- (۲) عاشق پردل نمی‌اندیشد از زخم زبان / سیل از دریا به خاری روی گردان کی شود؟
- (۳) تا بود ریشه قارون به زمین هیهات است / که در این باغ نهالی ز کرم سبز شود
- (۴) سیل بیکار است چون از خود برآرد خانه آب / نفس چون طغیان نماید بدتر از شیطان شود

(مکمل صفحه ۲۵ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور-۹۵)

۱۵. ۵۵. مفهوم بیت زیر، با کدام بیت قرابت دارد؟

«آدمی پیر چو شد حرص جوان می‌گردد / خواب در وقت سحرگاه گران می‌گردد»

- (۱) در پیری از سعادت دنیا چه فایده / آخر به استخوان چه ز بال هم‌ارسد؟
- (۲) مخند ای نوجوان زنهار بر موی سفید ما / که این برف پریشان سیر بر هر بام می‌بارد
- (۳) پیر را طول امل بیش از جوان پیچد به هم / می‌کند مطلق عنان، خاک ملایم ریشه را
- (۴) در جوانی هر چه کردی گشت غفلت عذرخواه / صبح آگاهی ز پیری بر دمید اکنون بس است

۱۶. ۵۶. مفهوم کدام بیت با ابیات دیگر متفاوت است؟ (مکمل صفحه ۲۵ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور- ۹۵)

- (۱) هنوز با همه بد عهدیت دعا گویم / که گر به قهر برانی به لطف بنوازی
- (۲) در ترک اعتبار است گر هست اعتباری / چون سر برهنه گردید گردون کلاه گردد
- (۳) از خلاف آمد عادت بطلب کام که من / کسب جمعیت از آن زلف پریشان کردم
- (۴) کان که رست از رسم و عادت گوید او را سنتش / کای قفس بشکسته اینک شاخ طویی مرحبا

۱۷. ۵۷. بیت زیر، با کدام بیت تقابلی مفهومی دارد؟ (مکمل صفحه ۲۵ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور- ۹۵)

- «اگر یک روز با دلبر خوری نوش / کنی تیمار صدساله فراموش»
- (۱) ثناها کرد بر روی چو ماهش / بپرسید از غم و تیمار راهش
  - (۲) خوشا چشمی که دارد انتظار دیدن رویی / گهر آن دل که می‌باشد گره در حسرت مویی
  - (۳) هر کاو عمل نکرد و عنایت امید داشت / دانه نکشت کاهل و دخل انتظار کرد
  - (۴) امید وصل به اندوه انتظار نیرزد / نشاط باده به دردسر خمار نیرزد

۱۸. ۵۸. مفهوم بیت زیر، با کدام بیت تناسب ندارد؟ (مکمل صفحه ۲۵ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور- ۹۵)

- «بی سر و پا گدای آن جا را / سر ز ملک جهان گران بینی»
- (۱) بر بساط بوریا سیر دو عالم می‌کنیم / با وجود نی‌سواری برق جولانیم ما
  - (۲) مبین حقیر گدایان عشق را کاین قوم / شهان بی‌کمر و خسروان بی‌کلند
  - (۳) شاه را از رعیت است اسباب / عین دریا ز جوی یابد آب
  - (۴) من همان دم که وضو ساختم از چشمه‌ی عشق / چارتکبیر زدم یکسره بر هر چه که هست

۱۹. ۵۹. بیت زیر، با کدام بیت تناسب مفهومی دارد؟ (مکمل صفحه ۲۵ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور- ۹۵)

- «گویند روی سرخ تو، سعدی! که زرد کرد؟ / اکسیر عشق بر مسم افتاد و زر شدم»
- (۱) کیمیاگر که مس، جمله از او زر گردد / قلب ما را نزد اکسیر چو بگداخت دریغ
  - (۲) قلندری که طلا هم به چشم او خاک است / چه چشم دارد اگر خاک را طلا بکند
  - (۳) ما به اکسیر قناعت خاک را زر کرده‌ایم / زهر را بسیار از یک خنده شکر کرده‌ایم
  - (۴) مسی گداخته دارم به جای دل در بر / بود که عشق تواس کار کیمیا بکند

۲۰. ۶۰. همه ابیات زیر قرابت مفهومی دارند، به جز:

- (۱) هر جا که قدم نهی تو بر روی زمین / آن مردم چشم نازینی بوده است
- (۲) در هر دشتی که لاله‌زاری بوده است / از سرخی خون شهرداری بوده است
- (۳) هر شاخ بنفشه کز زمین می‌روید / خالی است که بر رخ نگاری بوده است
- (۴) پیش از من و تو لیل و نهاری بوده است / گردنده فلک نیز به کاری بوده است

۱. ۶۱. بیت زیر، با کدام بیت قرابت مفهومی دارد؟ (مکمل صفحه ۲۵ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور- ۹۶)

- «بگفتا گر نیابی سوی او راه / بگفت از دور شاید دید در ماه»
- (۱) در آن چمن که گل وصل دسته بندد غیر / مرا بس این که نگه را به پشت پا بندم
  - (۲) ز دست عشق تو هر جا که می‌روم دستی / نهاده بر سر و خاری شکسته در پای است
  - (۳) کنون گر گلستان در دامنم باشد نمی‌بینم / گذشت آن کز پی یک گل به صد گلزار می‌رفتم
  - (۴) از غیرت روی همچو خورشید تو، ماه / دیگری است کوه ماهتاب می‌پیماید

۲. ۶۲. منظومه زیر، با کدام بیت قرابت مفهومی دارد؟ (مکمل صفحه ۲۵ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور- ۹۶)

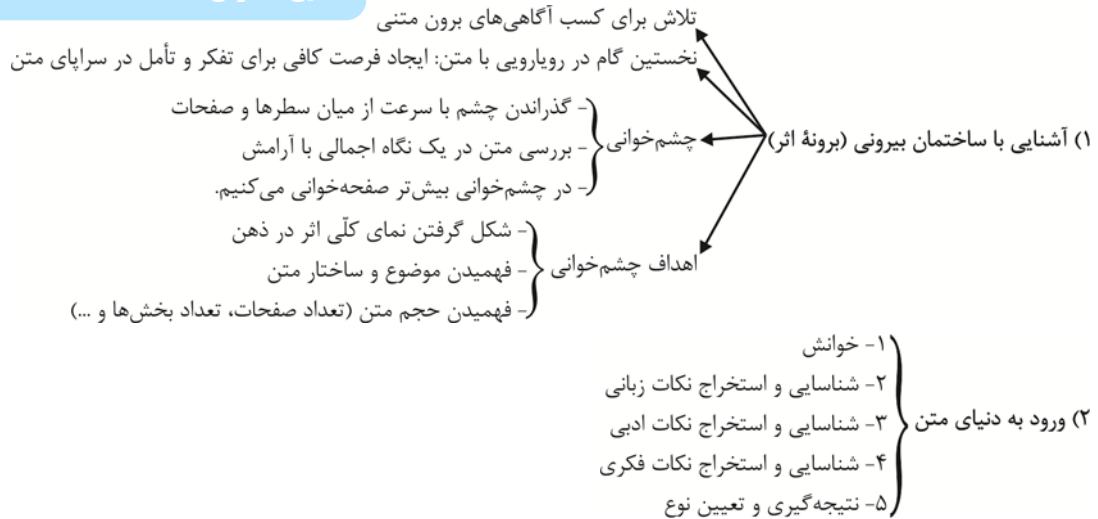
- «دست‌ها می‌سایم / تا دری بگشایم / بر عبث می‌پایم / که به در کس آید»
- (۱) مشکل بود گرفتن چیزی ز دست خلق / دست کسی بگیر اگر دست می‌دهد
  - (۲) هر چند شمع رهروانم چو آفتاب / از احتیاط دست به دیوار می‌کشم
  - (۳) یا مرا یک روزگاری دست ده / یا که دست از روزگار من بدار
  - (۴) نشسته‌ام در انتظار این غبار بی‌سوار / دریغ کز شبی چنین سپیده سر نمی‌زند

۳. ۶۳. از کدام بیت، مفهوم «ناتوانی عقل» دریافت می‌شود؟ (مکمل صفحه ۲۵ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور- ۹۶)
- ۱) با چرخ مکن حواله کاندر ره عقل / چرخ از تو هزار بار بیچاره تر است
  - ۲) گـر چه بدنـامی است نزد عاقلان / ما نمی‌خواهیـم ننگ و نام را
  - ۳) دل چو از پیر خرد نقل معانی می‌کرد / عشق می‌گفت به شرح آن چه بر او مشکل بود
  - ۴) عقل و دولت قرین یکدیگرند / هر که را عقل نیست دولت نیست
۴. ۶۴. در بیت کدام گزینه به «نظام احسن» اشاره شده است؟ (مکمل صفحه ۲۵ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور- ۹۶)
- ۱) ذره را تا نبود همت عالی حافظ / طالب چشمه‌ی خورشید درخشان نشود
  - ۲) اگر یک ذره را برگیری از جای / خلل یابد همه عالم سراپای
  - ۳) کم‌تر از ذره نه‌ای پست مشو مهر بورز / تا به خلوتگه خورشید رسی چرخ‌زنان
  - ۴) ز تو هر ذره جهانی ز تو هر قطره چو جانی / چو ز تو یافت نشانی چه کند نام و نشان را
۵. ۶۵. مفهوم کلی کدام بیت، با سایر ابیات متفاوت است؟ (مکمل صفحه ۲۵ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور- ۹۶)
- ۱) ای روی دلارایت مجـموعه‌ی زیبـایی / مجموع چه غم دارد از من که پریشانم؟
  - ۲) همی دانم که فریادم به گوشش می‌رسد، لیکن / چه غم آسوده خاطر را ز حال ناشکیبایی
  - ۳) تـو را که دیده ز خواب و خمار باز نباشد / ریاضت من شب تا سحر نشسته چه دانی
  - ۴) گفـتی اگـر درد عشق پای نداری گریز / چون بتوانم گریخت تا تو کمندم کشی
۶. ۶۶. مفاهیم «بی‌زاد و توشه بودن، نکوهش آزمندی، پرورده‌گویی، اوضاع نابسامان» به ترتیب، از کدام ابیات، دریافت می‌شود؟ (مکمل صفحه‌های ۲۵ و ۲۶ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور- ۹۶)
- الف) نان جو خور در بهشت سیرچشمی سیر کن / می‌خوری خون از برای نعمت الوان چرا؟
  - ب) صدف‌وار گوهرشناسان راز / دهان جز به لؤلؤ نکردند باز
  - ج) بر شکست قفس جسم از آن می‌لرزی / که سزاوار چمن بال و پری نیست تو را
  - د) چون ورق برگشت موری شیر را عاجز کند / خط مویی بست دست قهرمان حسن را
- ۱) الف، ب، ج، د   ۲) ج، ب، د، الف   ۳) ج، الف، ب، د   ۴) الف، ج، د، ب
۷. ۶۷. در همه گزینه‌ها به جز گزینه ... واژه‌ای کاملاً متروک یافت می‌شود. (مکمل صفحه ۲۴ کتاب درسی) (آزمون کانون- ۲۹ مرداد ۹۵)
- ۱) چو آچار است لفظ فارس در خورد / که بی‌آچار چیزی کم توان خورد
  - ۲) بردم از نرّاد گیتی یک دو داو اندر سه زخم / گرچه از چار آخشیج و پنج حس در ششدرم
  - ۳) کمان آزنداک شد ژاله تیر / گل غنچه پیکان، زره آبگیر
  - ۴) بیفکند رستم شغا و کمان / همه خیره گشته بر ایشان کیان
۸. ۶۸. با توجه به مفهوم بیت زیر، چرا شاعر «گل» را عارف سالکی می‌داند که در مسیر سیر و سلوکش موفق بوده است؟ (مکمل صفحه ۲۵ کتاب درسی) (آزمون کانون- ۲۹ مرداد ۹۵)
- «پاک است طرب‌نامه خوش‌بوی سلوکش / این گل که چنین چهره خرسند گشوده است»
- ۱) زیرا گل را نماد زیبایی ناپایدار می‌داند.
  - ۲) چون گلبرگ‌های آن زود می‌پژمرد.
  - ۳) زیرا رنگ گل را آرامش‌بخش می‌داند.
  - ۴) چون گلبرگ‌هایش را پاک و لطیف می‌داند.
۹. ۶۹. همه ابیات به جز بیت ... با یکدیگر ارتباط مفهومی دارند. (مکمل صفحه‌های ۲۵ و ۲۶ کتاب درسی) (آزمون کانون- ۲۴ دی ۹۵)
- ۱) ز مادر همه مرگ را زاده‌ایم / همه بنده‌ایم ارچه آزاده‌ایم
  - ۲) غم و شادمانی به سر می‌رود / به مرگ این دو از سر به‌در می‌رود
  - ۳) مرگ ستانه (درگاه) است در سرای سپنجی / بگذری آخر تو زین بلند ستانه
  - ۴) مرگ از تو دور نیست، وگر هست فی‌المثل / هر روز بازمی‌رویش پیش، منزلی
۱۰. ۷۰. بیت کدام گزینه با بیت «با ساروان بگویند احوال آب چشمم / تا بر شتر نیندد محمل به روز باران» از نظر زیبایی‌شناسی هماهنگی ندارد؟ (مکمل صفحه‌های ۲۴ و ۲۵ کتاب درسی) (آزمون کانون- ۱۵ بهمن ۹۵)
- ۱) واقف از سیل سرشکم می‌شدی / گر فرو می‌رفت پایت در گلی
  - ۲) ز عشق اگر بکنم گریه، نیست بی‌دردی / غبار خاطر من سنگ راه سیلاب است
  - ۳) قاصد رود از پارس به کشتی به خراسان / گر چشم من اندر عقبش سیل براند
  - ۴) از سیل سرشک خانه‌ای نیست / کش زیر و زبر نکرده باشم

درس نامه

کالبدشکافی متن ۲ (نثر)

کلید واژه‌ها: نثر / متن، خوانش، زبانی، ادبی، فکری /
معنایی / مفهومی

نمونه تحلیل متن نثر:

- متن «چون بشناختم که آدمی، شریف‌تر خلایق است ...» از کلیله و دمنه، باب برزویه طبیب:

- ۱- کاربردهای کهن متفاوت با زبان امروز ← اشتر، شاخ، بنگریست، نتوان دانست
- ۲- جمع کلمه «موش» با نشانه «ان»
- ۳- «بگسست» در معنای «بریده شد، شکست»، «شهد» در معنای «عسل» و «قاتل» در معنای کُشنده برای غیر انسان به کار رفته‌اند.
- ۴- جدا نوشتن نشانه منفی ساز فعل ← نه‌اندیشید = نیندیشید
- ۵- کاربرد «را» در معنای «برای» ← «خلاص خود را طریقی می‌جست»
- ۶- زنبورخانه = لانه زنبور
- ۷- بیش‌تر جمله‌ها کوتاه و قابل فهم‌اند
- ۱- شبکه معنایی ← شهد، شیرینی، چشیدن، زنبور، حلاوت
- ۲- تضاد ← سیاه و سفید - پا و سر - سر و قعر - زهر و شیرینی یا شهد - رنج و لذت - اندک و بسیار
- ۳- بهره‌گیری از تمثیل برای بیان مفهوم غفلت انسان
- ۱- در متن نگرش حکمی و تعلیمی برجسته است و هدف نویسنده بیان اهمیت بهره‌گیری از گذر عمر برای سعادت آن جهانی است.
- ۲- دیگر نکات فکری متن که در قالب اندرز بیان می‌شوند
- شریف بودن انسان در میان مخلوقات
  - گران‌بها بودن لحظات عمر
  - هوشیاری و پرهیز از خوشی‌های زودگذر
- ۳- نگاه مثبت نویسنده نسبت به جایگاه و ارزش انسان
- ۴- نگاه منفی نویسنده به خوشی‌های مادی و لذات زودگذر دنیایی
- ۵- از نظر نویسنده سعادت و نیک‌بختی راستین، کسب خشنودی خدای بزرگ است.

نتیجه‌گیری و تعیین نوع: با توجه به نکات به دست آمده و تأکید درون‌مایه اثر، این نوشته، نمونه‌ای از متن تعلیمی یا اندرزی به شمار می‌آید.

سوالات چهارگزینه‌ای

کالبد شکافی متن ۲ (نثر)

۱. مفهوم عبارت «غرض من آن است که تاریخ پایه‌ای بنویسم و بنای بزرگی افرشته گردانم چنان که ذکر آن تا آخر روزگار باقی ماند» با کدام بیت مطابقت معنایی دارد؟ (مکمل صفحه‌های ۳۰ و ۳۱ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور-۹۵)
- ۱) برفاکنندم از نظم کماخی بلند / که از باد و باران نیابد گـزند
  - ۲) بدانستم آمد زمان سخن / کنون نو شود روزگار کهن
  - ۳) یکی نامه بود از گه باستان / فراوان بدو اندرون داستان
  - ۴) تو این را دروغ و فسانه مدان / به رنگ فسون و بهانه مدان
۲. عبارت: «چون به پای دارش بردند، گفتند: «حال چیست؟» گفت: «معراج مردان سر دار است.»»، با کدام بیت ارتباط مفهومی دارد؟ (مکمل صفحه‌های ۳۰ و ۳۱ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۳)
- ۱) آفرین بر دل نرم تو که از بهر ثواب / کشته‌ی غمزه‌ی خود را به نماز آمده‌ای
  - ۲) به یک شهادت سر بسته مرد احمد باش / که پایمرد سران اوست در سرای جزا
  - ۳) اگر جنازه‌ی سعدی به کوی دوست در آرند / زهی حیات نکونام و مردنی به شهادت
  - ۴) موجهی دریا ننگجد در دل تنگ حباب / بگذر از سر جوهر تیغ شهادت را ببین
۳. عبارت زیر با کدام بیت قرابت مفهومی دارد؟ (مکمل صفحه‌های ۳۰ و ۳۱ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۳)
- «گوهر اگر در خلاب [گنداب] افتد، هم‌چنان نفیس است و غبار اگر به فلک رسد، همان خسیس.»
- ۱) گر به دیوان غزل صدر نشینم چه عجب / سال‌ها بندگی صاحب دیوان کردم
  - ۲) سرکشان یک‌یک مرید خاکساران می‌شوند / خاک بستان عاقبت سجده‌گه برگ و بر است
  - ۳) کاملان هرگز رواج ناقصان را نشکنند / آب حیوان زان نهران شد تا مگوی بهتر است
  - ۴) سفله‌گر ممتاز باشد، صدر را شایسته نیست / جای قفل ار کار استاد است بیرون در است
۴. مفهوم عبارت «چه چیز را دشوار پنهان می‌توان داشت؟ آتش را که در روز دودش از راز نهران خبر می‌دهد و در شب، شعله‌اش پرده‌ری می‌کند.» با همهٔ ابیات به‌جز بیت ... تناسب دارد. (مکمل صفحه‌های ۳۰ و ۳۱ کتاب درسی) (کنکور سراسری-۹۲)
- ۱) عندلیب گل رخسار دگر خواهیم شد / چند گاهی پی دلدار دگر خواهیم شد
  - ۲) بر طرب حمل مکن سرخی رویم که چو جام / خون دل عکس برون می‌دهد از رخسارم
  - ۳) نشان عشق را بگذار چون آتش به حال خود / که رسوایی شود از پوشش افزون این علامت را
  - ۴) چو خورشید است پیدا راز عشق از سینه‌ی عاشق / نباشد نامه‌ی پیچیده، صحرای قیامت را
۵. عبارت «اگر چنان بودی که آن کودک بدان نان تهی قناعت کردی و طمع از حلوای او برداشتی، وی را سگ هم‌چون خویشنتی نیابستی بود.» با کدام بیت قرابت مفهومی ندارد؟ (مکمل صفحه‌های ۳۰ و ۳۱ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور-۹۲)
- ۱) حلاوت ندارد شکر در نیش / چو دارد تقاضای تلخ از پیش
  - ۲) لقمه‌ی تلخ قناعت ز جهان، قوت تو بس / بهر حلوای کسان کفچه مکن دست طمع
  - ۳) تا نگرید کودک حلوا فروش / دیگ بخشایش نمی‌آید به جوش
  - ۴) حرص توست این که همه چیز تو را نایاب است / از کم کن تو که نرخ همه ارزان گردد

۶ ۷۶. مفهوم عبارت «آتش را دشوار پنهان می‌توان داشت که در روز دودش از راز نهران خبر می‌دهد و در شب، شعله‌اش پرده‌داری می‌کند.» با کدام بیت تناسب دارد؟ (مکمل صفحه‌های ۳۰ و ۳۱ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور- ۹۲)

- (۱) گر چو چشمش به سپیدی زده‌ام نقش سیاه / چون نگاهش غزل بی‌بدلی ساختم
- (۲) احوال دل ز دیده‌ی خونبار روشن است / حال درون خانه نمایان ز روزن است
- (۳) ای نسیم سحر آن شمع شبستان طرب را / گو به سر می‌رود از آتش هجران تو دودم
- (۴) نقش من عاشقی و در خط و خال رخ توست / همه چون زلف تو آشفتن و شیدا گشتن

۷ ۷۷. مفهوم کدام بیت با عبارت «اگر مقبول بود به ردّ خلق مردود نگردد و اگر مردود بود به قبول خلق مقبول نگردد.» از ابوالقاسم قشیری در حقّ حلاج تناسب ندارد؟ (مکمل صفحه‌های ۳۰ و ۳۱ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور- ۹۲)

- (۱) کسی را که قهر تو در سر فکند / به پامردی کس نگردد بلند
- (۲) سری کز تو گردد بلندی‌گرای / به افکندن کس نیفتد ز پای
- (۳) یکی را ز گردون دهد بارگاه / یکی را ز کیوان درآرد به چاه
- (۴) کسی را که یزدان نگاهدار شد / چه شد گر بر دیگری خوار شد

۸ ۷۸. مفهوم کلی عبارت «اما روزگار انصاف بستد و دمنه را رسوا گردانید و افترا و زرق او شیر را معلوم گشت، چه نهال کردار و تخم گفتار چنان که پرورده و کاشته شود به ثمرت رسد.» در کدام بیت دیده نمی‌شود؟ (مکمل صفحه‌های ۳۰ و ۳۱ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور- ۹۳)

- (۱) همه تخم نامردمی کاشتی / ببین لاجرم بر که برداشتی
- (۲) چو لشکر برون ماند خشم از کمین / نه انصاف ماند نه تقوی نه دین
- (۳) رطب ناورد چوب خرزهره مار / چو تخم افگنی بر همان چشم دار
- (۴) تو ما را همی چاه کندی به راه / به سر لاجرم درفتادی به چاه

۹ ۷۹. عبارات: «پس پاهایش ببردند؛ تبسمی کرد و گفت: «بدین پای، سفر خاک می‌کردم؛ قدمی دیگر دارم که هم اکنون سفر هر دو عالم کند. اگر توانید آن قدم ببرید.»» با کدام بیت تناسب مفهومی دارد؟ (مکمل صفحه‌های ۳۰ و ۳۱ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور- ۹۳)

- (۱) یک مرغ گرفتار در این گلشن ویران / تنها به قفس ماند و هزاران همه رفتند
- (۲) می‌نماید که جفای فلک از دامن من / دست کوتاه نکند تا نکند بنیادم
- (۳) خواجه ز بحر عشق کران چون توان گرفت / زیرا که کس نگفت که آن را کران کجاست
- (۴) مرغی که رمیدن ز جهان بال و پر اوست / از عرش گذشتن سفر مختصر اوست

۱۰ ۸۰. عبارت «هر عصب و فکر به منبع بی‌شائبه‌ی ایمان وصل بود که خوب و بد را به عنوان مشیت الهی می‌پذیرفت.» با مفهوم کدام بیت، متناسب است؟ (مکمل صفحه‌های ۳۰ و ۳۱ کتاب درسی) (کنکور خارج از کشور- ۹۴)

- (۱) راهی است راه عشق که هیچش کناره نیست / آن‌جا جز آن‌که جان بسپارند چاره نیست
- (۲) در طریقت هر چه پیش سالک آید خیر اوست / در صراط مستقیم ای دل کسی گمراه نیست
- (۳) هر گه که دل به عشق دهی خوش دمی بود / در کار خیر حاجت هیچ استخاره نیست
- (۴) هر چه هست از قامت ناساز بی‌اندام ماست / ورنه تشریف تو بر بالای کس کوتاه نیست

۱۱ ۸۱. مفهوم جمله آخر عبارت «بدان که هر جا که گل است خارست و با خمر خمارست و بر سر گنج مارست.» در همه‌ی ابیات به‌استثنای بیت ... آمده است.

- (۱) بهشت اگر چه نه جای گناهکاران است / بیار باده که مستظهرم به همت او
- (۲) بهشت تن‌آسانی آن‌گه خوری / که بر دوزخ نیستی بگذری
- (۳) سری به عالم عشقت قدم تواند زد / که پیش تیر بلا سینه را سپر دارد
- (۴) چون شانه باش تخته‌ی مشق هزار زخم / گر ره در آن دو زلف پریشانت آرزوست